

SPECIFIC SYMBOLS OF THE CUSTOM SURVA

Todorka Malcheva

Konstantin Preslavsky – University of Shumen, Republic Bulgaria, malcheva@mail.bg

Abstract: The Bulgarian custom Surva is part of the cultural heritage of the Bulgarian nation. The thoughts in this work are dedicated to this custom. The attention is drawn both to the custom itself and its elements and symbols. This is a tradition that has been present at each Bulgarian home. Nowadays the ritual has not only folk characteristics but also significant social and public importance. This ritual is accomplished during the first hours of the New Year. It symbolizes the desire of people for a good new beginning. This ritual is a wish for health and it is done by slapping someones back with a cornel-tree stick and saying a blessing.

Thoughts upon different aspects of the main theme are presented. On this base, as well as on the basis of author's surveys, is presented analysis of this Bulgarian tradition. For this purpose the custom's components and their symbolic meaning have been observed. The sourvakar is described (boy going from house to house wishing people a Happy New Year). It is also described how the sourvaknica (the cornel-tree stick) is decorated. The decoration is different for the different regions of the country. In the past people believed that the sourvaknica has magic power. This belief is based on the tapping itself- it protects people from misfortune and brings them health and prosperity.

The blessing of the sourvakars is also presented. It is part of the ritual. It is characterized as verbal magic and plea for health and prosperity. There are also some funny blessings which are very interesting.

The representation of Bulgarian traditions, their symbols and components is important for the preservation of Bulgarian folk culture. In this way we pass our traditions to the future generations. Thus they will be proud to be Bulgarians. This is the way to preserve our tradition.

Keywords: Bulgarian customs, Surva tradition, sourvakar, cornel-tree stick, sourvakar blessings.

СИМВОЛИКАТА В ОБИЧАЯ СУРВА

Тодорка Малчева

ШУ „Еп. Константин Преславски” – Шумен, Република България, malcheva@mail.bg

Резюме: Българският обичай сурва е част от целокупното културно наследство на българския народ. Размислите в настоящото изложение са насочени именно към тази обредност. Обект на внимание е както самият обичай Сурва, така и неговите елементи и богата символика. Това е традиция, която е присъствала във всеки български дом. За разлика от днес, когато ритуалът, освен битови, придобива и широки социално-обществени очертания. Ритуалът се реализира в първите часове на Новата година. Съпроводен е с желанието това ново начало да бъде добро. По смисъл и символика той е пожелание и обредно осигуряване на здраве чрез докосване най-често с дрянова пръчка и изричане на сурвакарска благословия.

Реализирани са разсъждения върху различни аспекти в тематичната насока. На тази база, както и въз основа на авторски проучвания, е представен аналитичен поглед на коментираната традиция. За целта е реализирано проследяване на обредните компоненти и тяхното символно значение. Описани са самите сурвакари. Обрисувано е киченето на сурвакниците, на които са изложени различни образци. Сурвакниците са украсявани по различен начин в отделните райони на България. Някога хората са вярвали, че сурвакницата има магически функции, които се свързват със символиката на самото докосване при сурвакането – предпазване на хората от беди, носи им здраве и дълголетие.

Разглежда се и сурвакарската благословия. Тя е компонент от ритуала. Характеризира се като вербална магия и молба за здраве и благополучие. Цитирани са различни сурвакарски благословии – за здраве, плодородие, изобилие. Интерес представляват и тези благословии, които са със заавен текст.

Разглеждането на българските традиции, извеждането на тяхната символика, значение, компоненти е от особена важност за опазване на българската народна култура. По този начин се предава културната памет на тези, които идват след нас. Така те ще се гордеят със своя произход като българи и ще се съхранят като българи. Това е пътят за опазване на нашата традиция.

Ключови думи: български традиции, обичай сурва, сурвакари, сурвакници, сурвакарски благословии

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Българската обредност е част от целокупното културно наследство на българския народ. Тя е изключително богата и разнообразна и е с висока естетическа стойност. Опазването на нашата обредна култура е дълг с изключителна важност за всеки един български гражданин, тъй като това способства за съхранение на нашето етническо самосъзнание и историческо самосъхранение.

Размислите в настоящото изложение предстои да бъдат насочени към момент от тази обредност. Обект на внимание е обичаят Сурва – неговите елементи и богатата символика. Реализирани са фолклорни разсъждения върху различни аспекти в тематичната насока. На тази база, както и въз основа на авторски проучвания, ще бъде представен аналитичен поглед на коментиранията традиция, реализиран чрез проследяване на обредните компоненти и тяхното символно значение.

II. ИЗЛОЖЕНИЕ

Сурвакане

Това е една традиция, която днес не само се възражда, но и придобива особено голям мащаб. И ако в миналото тя е присъствала само в родния дом, както по домовете на роднини и близки, то днес се забелязва излизане на традицията от дома. Обредността се ориентира към музеи, общини и други обществени институции. Така ритуалът, освен битови, придобива и широки социално-обществени очертания.

По отношение просъществуването на обичая Сурва фолклористи и изследователи са единодушни – трудно е да се каже кога точно се е появила сурвакницата, както и самата обредност. Но всички са категорични, че обичаят е с хилядолетна история, съществува от най-дълбока древност. Погледнато от позиция на нашето съвремие, радостно и оптимистично е, че той все още не само съществува, но е и изключително жив. И не само това. Свидетели сме на особено въодушевеното и активно възраждане и организиране на сурвакарската традиция и днес – било то в българския бит или в обществените и националните институции у нас (сурвакане на кметски наместници, държавен глава).

Името на обичая – Сурва, на магическата пръчка – сурвачка, сурвакница, както и възгласите „Сурва, сурва!“ дават основание да се свърже този обичай с прабългарите, имайки предвид името на древноиранския и индоарийски бог на Слънцето Сурья. В основата на думата сурвакане е коренът „сур“ – „огнен“, който се свързва с раждането на новото Слънце.

Сурвакането се осъществява рано сутринта на първи януари, Васильовден или още в първите часове на Новата година и върви паралелно с желанието това ново начало да бъде добро. С тази цел се извършват определени ритуали за изчистване от злите сили и за призоваване на добрите. Сурвакането е именно такъв ритуал. По смисъл и символика той е пожелание и обредно осигуряване на здраве чрез докосване най-често с дрянова пръчка и изричане на сурвакарска благословия. Някои етнологи определят този досег чрез сурвакницата като контактна магия, която в съчетание с вербалната магия/благословията удвоява въздействието на благопожеланията.

Сурвакарите започват ритуала по сурвакането от най-възрастния човек в семейството. Чрез леки удари със сурвакницата по гърба те нареждат своите пожелания за късмет, здраве, благополучие и плодородие. Следва сурвакане и на останалите членове от семейството и завършват със сурвакане на домашните животни и добитъка.

Сурвакари

В миналото, до 10-те г. на XX век, сурвакари са били възрастни женени мъже (в някои села на Добруджа). По-късно сурвакари отново са мъже, но млади момчета и ергени. Те се събират на групи от 3-6 души след като пропеят първи петли и тръгват по къщите. След ергените сурвакат деца на възраст от 4-5 до 10-12-годишна възраст. В миналото те са се събирали на групички и са обхождали домовете на свои близки и съседи като започват от своя дом. И днес удоволствието да се наслаждават на тази традиция продължават да имат децата.

Благопожеланията, които произнасят сурвакарите, в действителност представляват вербална магия за благополучие, здраве и берекет. Във връзка с това се откроява сходство между сурвакарските групи и ритуалната организация на коледари и русалии, както и на маскираните обредни групи, характерни изобщо за зимната обредност у българите (Иванова, 2004).

Сурвакница

Сурвакницата има различни наименования – сурвакница, сурвачка, суровачка, василичарка, сурукница, сурвакия и др. Тя е основен реквизит в обичая Сурва. И като такъв в нейната същност и направа са втъкани ярки символични функции. По този начин сурвачките се явяват съвременни посланици на древната култура на нашите прадеди. Така те са част от най-съхранените извори на българската традиционна култура, чието естетическото начало е органически свързано със самия обичай – с неговата обредна същност.

Старите хора са вярвали, че сурвачката има магически функции, които се свързват със символиката на самото докосване при сурвакането – предпазване на хората от беди, носи им здраве и дълголетие.

Няма определен модел за изработване на сурвакниците. Те са различни в различните региони на страната. Единственото обединяващото звено при направата на сурвакницата в цялата страна е изискването да не се използват изкуствени материали при нейната украса. Тъй като сурвакарската традиция повелява: дрянвата пръчка (или друго дърво, в зависимост от района), украсена само с естествени материали, символизира плодородието.

По форма съществуват следните видове сурвакници:

1. Клонка

При тази сурвакница от срещуположните клонки се оформят 1-3 кръга.

2. Пръчка – рогалка, с 2/3 рогчета на върха. Горният връх може да е зацепен, застърган или гладък. Пръчката се шари с плитка резба във вид на змиевидна спирала. (<http://www.burgasmuseums.bg/>)

Всеки един компонент по сурвакницата има своето специално значение.

- Дрянът

В по-голямата част от страната ни за направата на сурвакница се използва именно дрянът. Затова в някои райони сурвакницата се нарича дряновица. Употребата на дряна за сурвакница не е случайно. Това е дървото, натоварено с богата символика. Той присъства в много легенди и вярвания. У нас е основен реквизит в коледно-новогодишния обреден комплекс. Знае се, че дрянът цъфти най-рано – още в края на януари, което се явява символ на пролетта и младостта. Дървото узрява късно – в края на лятото и началото на есента – символ на мъдростта. Така дървото представя целия човешки живот – от младостта до мъдростта на старостта.

Дрянът е издръжливо, здраво, жилаво и устойчиво дърво. Именно тези негови качества символизират крепко здраве и дълголетие, изразени в благопожеланията на сурвакащите. По този начин се използва магическата сила на дрянното дърво, за да се подсили вербалното пожелание. В самия процес на сурвакане чрез сурвакницата се пренася неговата здравина и жилавост върху този, когото сурвакат.

С дряна са свързани и други вярвания. Освен че от него се правят сурвакници, се използват и дрянните пъпки при направа на новогодишната баница с късмети. Те се наричат с различни пожелания, след което се тълкува късметът на всеки член от семейството. Някога дрянните пъпки са хвърляни в огъня с бѣдника и ако те пукат силно, се е вярвало, че членовете от семейството ще бъдат здрави (Мишкова, <http://www.zarata.org/>).

Според други вярвания дрянните пъпки от сурвакницата се пускат в полозите на кокошките – за да се мътят пилета. Ако момите измият косите си с вода, в която са пуснали скришом отчупени дряннови пъпки, техните коси ще са дълги и лъскави (<http://www.bulgarian-folklore.com/>). Това са все символи, с които са се съобразявали в предмодерните времена.

Според някои етнолози използването на дряна за сурвакница откроява прабългарския произход на обичая. За прабългарите дрянът е магическо и свещено дърво (пак там).

- Декорация (гиздене)

Декорацията или гизденето на сурвакниците е изключително пъстра и разнообразна и преди всичко – автентична, което прави сурвакниците особено привлекателни – предимно за децата. Нанизани от пуканки, сушени плодове, червени чушки, кравайчета, ядки, зърна се увиват около превитите клони на дряна.

Нанизите от пуканки и семена са съпроводени с вярата и надеждата за изобилие и берекет на нивите и в домашния двор. Червените чушки и сушените плодове се наричат за плодородие. Със същото значение е и ябълката, която се поставя на върха на сурвакницата в някои области. Така обединяващата символика на декоративните елементи на сурвакницата насочва основно към очакванията за плодородна и изобилна нова година. Такова е предимно желанието на земеделеца в аграрните времена.

Друг материал, който присъства в украсата на сурвакката, е вълната. От нея се правят вълнени топчета или пискулюли от вълнена прежда. Декорацията е характерна за планинските райони, където основен поминъкът на населението е овцевъдството. А символното значение в киченето на сурвакниците с вълна ориентира към множението на българските стада, към тяхната многобройност.

В някои области сурвакниците са увити с червени конци – символ на здравето. Привързва се чемшир и паричка (златна или сребърна), която след ритуала се съхранява в семейството. Тези елементи предпазват от злини и уроки.

Съществуват някои елементи от декорацията, които са специфични за отделните области в България. По този начин сурвакниците са различни по цялата българска територия от гледна точка именно на украсата.

Така например, в Ямболско и цяла Югоизточна България на сурвакницата се правят богати заделки от самото дърво, които приличат на малки къделки.

В средата се поставя пъстра китка, на върха – червена ябълка, увиват се житни класове и низи от пуканки.

Декорацията на сурвакниците се свързва с локалите поминъци. Така в Западна България на сурвакниците се окачват монети, в планинските райони те се декорират с вълна, а в равнинните части – главно с пуканки и сушени плодове.

Добруджанската сурвачка е с богат наниз от пуканки, увит около рошави китки, задялани от дряна. На върха им се поставя паричка. А низите от парички в Западна България при сурвакане подрънкват и по този начин тук се е вярвало, че се осъществява връзка с предците на дома. В Северна България за декорация се използва червена вълна, пуканки, кравайчета и бръшлян. Употребата на бръшляна не е случайна. И зиме, и лете той е млад и зелен. Така се вплита вярването, според което и животът в този дом да е млад и вечен. Единствено в Софийско има два вида сурвакници – дълга и по-къса. Украсяват ги с накъдрени хартийки и по този начин сурвакниците придобиват вида на къделя; поставя се чимшир на върха или червени ябълки (Йорданова:17-18).

Интересно и по-малко познато е, че в Родопите, например, сурвакарчетата даряват стопаните с гладки речни камъчета. „Посланието към дарения е да му е тежка кесията, както е тежък камъкът“ (Мишкова, пак там). В подобен вариант сурвакар внася объл мокър камък в дома на стопанина и го оставя до огнището. Символиката се свързва с пожеланието: тежко имане да влезе в този дом:

„На ти камень!

Каксу е корав каменяс,

`най да е корава душата!

Каксу тежи каменяс,

`най да тежи кесъота!

Каксу е текла рекана прис каменяс,

`най да ти текат парине в кесъота!”

Във връзка с тази родопска специфика обичаят Сурва в някои села тук се нарича „Каменье“ или „Бухане“ (поради това, че камъкът се „буха“, т.е. хвърля се на пода) (www.rodenkrai.com).

- Сурвакарска благословия

Сурвакарската благословия (блаженка, слава, молитва, сорвакия) е благопожелание, което се изрича, не се пее. Тя представлява вербална магия, чието действие подсилва осигуряването на здраве и изобилие във всичко.

Едро жито по хамбари,

тлъсти агнета в кошари,

*руйно вино по мазите,
мед и восък по пчелите,
пълна къща със имане-
мир и обич да настане,
да живеят като братя
всички хора по земята...
Сурва, весела година,
до година, до амина.*

(<https://www.slideshare.net/>)

В някои съвременни интерпретации на обичая Сурва се съчиняват и забавни стихчета:

*Сурва, весела година!
Да сте живи, да сте здрави!
Всеки работа да има!
Всяко зло да ви забрави!
Пълни шепи и хамбари,
Бели агнета в кошари!
Нека всички земни дари
Да се трупат на камари!*

*Сурва, весела на баба,
Сурва, весела на дядо,
Да ни е сърцето младо.
Сурва, весела на мама,
Сурва, весела на татко,
Сурва, весела на всички,
Здрави, умни и добрички!*

(<http://www.beu.bg/>)

*Сурва весела година!
В сърцата Вяра и Любов да има!
Да е здрава и честита, да е мирна, плодовита!
Да сме все тъй весели, щастливи,
дните ни да са благочестиви!*

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разглеждането на българските традиции, извеждането на тяхната символика, значение, компоненти е от особена важност за опазване на българската народна култура. По този начин ние предаваме културната памет на тези, които идват след нас, за да се гордеят със своя произход като българи и да се съхранят като такива, както и за да се запази нашата традиция.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Арнаудов, Михаил. 1996. Български народни празници, София.
- [2] Иванова, Радост, Т. Ив. Живков (съст.). 2004. Българска народна поезия и проза в седем тома. Т. II. Обредни песни, Варна: LiterNet. https://litenet.bg/publish10/t_iv_zhivkov/obredi.htm
- [3] Йорданова, Лозинка. 1983. Пръски от извора, София.
- [4] Старева, Лилия, 2005. Български обичаи и ритуали, София.
- [5] Шарланова, Валентина. 2010. Български традиционни празници и обичаи, София.